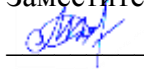

**МУНИЦИПАЛЬНОЕ АВТОНОМНОЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ
«УТАТУЙСКАЯ СРЕДНЯЯ
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА»**

«РАССМОТРЕНО»

на заседании МО учителей
начальных классов
Протокол №__1__
от «_31_» августа 2023 г.

«СОГЛАСОВАНО»

Заместитель директора по УВР
 /Дымпилова Л.Н./
от «_31_» августа 2023 г.

«УТВЕРЖДЕНО»

Директор школы
 Ендонова Б.Л.
Приказ №_46
от «_31_» августа 2023 г.

**РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
учебного предмета «Бурятский язык»
1 класс**

срок реализации программы 2023-2024 учебный год

Составитель: Будаева Ж.Ю.,
учитель начальных классов

у. Утата, 2023 г.

Пояснительная записка

Рабочая программа курса «Бурятский язык - Үзэглэл» разработана мною на основе Федерального государственного образовательного стандарта начального общего образования и авторской программы Р.С.Дылыковой «Бурятский язык. 1 - 4 классы».

Цель курса обучения грамоте состоит в том, чтобы заложить основы формирования функционально грамотной личности, обеспечить языковое и речевое развитие ребенка, помочь ему осознать себя носителем языка.

Задачи обучения грамоте:

- овладение грамотой (чтением, письмом как видами речевой деятельности);
- развитие умений слушания и говорения;
- расширение активного, пассивного и потенциального словаря детей; овладение грамматическим строем речи;
- овладение орфографией и пунктуацией; развитие орфографической и пунктуационной зоркости;
- овладение навыками и умениями понимания и анализа текстов разных видов;
- приобретение и систематизация знаний о бурятском языке;

Общая характеристика учебного предмета

Период обучения грамоте – исключительно важный этап в формировании личности каждого ребёнка. Именно с уроков обучения грамоте начинается его школьная жизнь, на них он учится читать и писать, тем самым открывая себе путь к дальнейшему образованию.

Содержание учебного предмета

Грамотада һургалга хоёр хубиһаа бүридэнэ: бэлэдхэлэй ба үзэглэлэй.

Бэлэдхэлэй үе (3 час). Багшын урда иимэ зорилгонууд табигдана:

1. Үхибүүдэй аман хэлэлгэ, ухаан бодолые хэшээл бүхэндэ хүгжөөхэ.
2. Шэнэ үгэнүүдэй удхатай танилсуулха, тэдэниие хэлэлгэдээ хэрэглэхэ дадалтай болгохо.
3. Багшын асуудалда гүйсэд харюу үгэхэ шадабаритай болгохо.
4. Онһон ба жороо үгэнүүдые ойлгуулжа, таабаринуудые таалгажа һургаха.
5. Үнгэтэ сюжетнэ зурагуудые хэрэглэжэ, үхибүүдэй аман хэлэлгэ, ухаан бодолые нь хүгжөөхэ.
6. Хэлэлгэ сооһоо мэдүүлэл, мэдүүлэл сооһоо үгэнүүдые илгаха шадалтай болгохо.
7. Үгэнүүдые үе үеэрнь хубааха, үеһөө абяа илгаха дадалтай болгохо.
8. Аялган ба хашалган абяануудай илгаа схемэнүүдээр харуулжа һургаха.
9. Хашалган ба аялган хоёрой ниилэлдэхэдэ гуримые бэлэн схемэ дээрэ харуулжа шадаха болгохо.
10. Мэдүүлэл схемээр харуулха, зохёохо дүршэлтэй болгохо.
11. Пропись соохи үзэгүүдэй хубинуудые, дүрсэнүүдые (үзэг нэрлэнгүй) бэшэхэ, мүн элдэб юумэнүүдые зураха.

Бэлэдхэлэй үеын түрүүшын хэшээлһээ эхилжэ, бэшэлгэдэ бэлэдхэл хэгдэхэ ёһотой. Үзэгүүдэй элементнүүдые бэшүүлжэ һургаха. Пропись - дэбтэр соохи даабаринуудые түрүүн багшын хүтэлбэри доро, удаань өөһэдөө бэшэжэ шадаха ёһотой. Прописиин түрүүшын нюурнуудта үгтэһэн жэшээнүүдые дүүргэхэдэ, түрүүн багша самбарта бэшэжэ харуулха. Уридшалан багша самбарта эли тодоор зуража, жэшээ харуулха ёһотой, хаанаһаа эхилээд, хаана хүрэтэр яажэ бэшэхэб гэжэ ойлгуулха.

Үзэглэлэй үе (30 час). Уншалгада хургалга. Грамотада хургалга частотно принципэй үндэһэн дээрэ бээлүүлэгдэхэ болоно. Уншуулжа хургахадаа, фонетическэ принцип (аялганай тааралдал, хубарил) анхаралда абтаха ёһотой.

Түрүүшээр аялган абяанууд болон үзэгүүд түргэн ба удаан, дифтонг (*а, аа, о, оо, у, уу, ай, ой, уй*) эрэ аялган абяанууд үзэгдэхэ. Тэдэнэй удаа эмэ (*э, ээ, эй, ү, үү, үй, өө*) аялганууд үзэгдэхэ. Йотирована (*я, яа, ё, ёо, е, еэ, ю, юу*) аялган үзэгүүдые эрэ ба эмэ абяануудаар хубаан үзүүлхэ хэрэгтэй.

Хашалган абяануудтай болон үзэгүүдтэй танилсалга сонорно хашалгануудһаа (*н, м, л*) эхилхэ.

Эдэ хашалган үзэгүүдтэй (абяануудтай) танилсуулжа эхилхэдээ, хашалган аялган хоёр ниилэлдэжэ, үе болодог тухай ойлгуулха тон шухала (*на, наа, но, ноо, ну, нуу, ма, маа, мо, моо, му, муу, ла, лаа, ло, лоо, лу, луу*), тэдэниие схемэ, модель дээрэ харуулха шадабаритай болгохо.

Түрүүшын бүлэг хашалгануудай һүүлээр *х, ш, р, г, д, т, з, ж, б, н, с, һ* хашалганууд, һүүлэй һүүлдэ гансал абтаһан үгэнүүдтэ хэрэглэгдэдэг (*к, в, ф, ч, ц, ц*) хашалганууд үзэгдэхэ болоно. Грамотада хургалгын үедэ багша хадаа үхибүүдэй аман хэлэлгэ хүгжөөлгэдэ гол анхаралаа табиха тон шухала. Хэлэлгэ хүгжөөлгын хүдэлмэри хэшээл бүхэндэ ябуулагдабал, грамотада хургалга үрэ дүнтэйгөөр бээлүүлэгдэхэ болоно. Тус хүдэлмэри һайнаар ябуулхын тула элдэб янзын гоё зурагуудые, аман зохёолһоо таабаринуудые, оньһон ба жороо үгэнүүдые, богонихон шүлэгүүдые, онтохонуудые, диафильмнуудые, элдэб техникескэ хэрэгсэлнүүдые хэрэглэхэ.

Үзэглэлэй үе - тон харюусалгатай грамотада хургалгын шата гэшэ.

Универсальные учебные действия

Үхибүүнэй өөрын хүгжэлтын дүнгүүд (личностные результаты) - өөрын ба хүнүүдэй ажабайдалда түрэл хэлэн ямар үүргэтэйб гэжэ ойлгоно (хэлэнэй аргаар хажуудахи хүнтээ харилсанаб, бэшэмэл текстын удха үзэнэб гэжэ ойлгоно).

Бээ гуримшуулаад ябаха шадабари (регулятивные УДД):

- багшатаяа хамта хэшээлэйнгээ зорилго табиха;
- хэшээлдээ юу хэһэнээ хойно хойноһоонь тоолохо;
- юу хэхэ гэшэбиб гэжэ уридшалан хэлэхэ (прогнозировать);
- өөрынгөө, нүхэдэйнгөө ажал багшатаяа сугтаа урид зохёогдоһон тусхай критеринүүдээр шалгаха;
- багшын үгэһэн түсэбөөр, алгоритмаар хүдэлжэ шадаха.

Оршон тойрониие шудалха шадабари (познавательные УДД):

- номоор хүдэлхэ (номой гаршагай, тусгаар тэмдэгүүдэй үүргэ ойлгохо);
- зураг хаража гү, али текст уншажа, асуудалнуудта харюу олохо;
- багшатаяа болон нүхэдтээ хамта дүн гаргаха;
- үгөөр хэлэгдэһэн ойлгосо схемэ, таблица, модель болгохо, тиин һөөргэнь модель соо харуулатай ойлгосо үгөөр хэлэхэ;
- текстын удха дамжуулха.

Харилсаха шадабари (коммуникативные УУД):

- өөрынгөө һанаа бодол аман хэлэлгээр, тиихэдэ багахан текст зохёожо, бэшэгэй хэлэлгээр харуулха;
- хажуудахи хүнүүдэ шагнаха, тэдэнэй хэлэһэниие ойлгохо;
- уран гоёор уншаха, хөөрэхэ;
- классайнгаа үхибүүдтэй, багшатаяа яагаад ажалаа эмхэдхэхэ, ямар журамуудые сахиха тухайгаа хэлсэхэ;

- хоёр хоёроороо, бүлэг бүлэгөөр хүдэлхэ, тиихэдээ олон ондоо «тушаал» бэе дээрээ абаха: ударидагшын, даабари дүүргэгшын, бэшээшын г.м.

Буряад хэлээр шадабари (предметные результаты):

- мэдүүлэл болон текст илгаруулха;
- уншаһанайнгаа удхаар багшын асуудалнуудта харюусаха;
- үгын абяануудые нэрлэхэ, илгаха, абяан ба үзэг гэхэн ойлгосонуудые бусайдуулхагүй, үгэ үенүүдтэ хубааха;
- аялган абяануудай гол үүргэ ойлгожо абаха, тэдэнэй тааралдаха, хубариха ёһо ойлгохо, тэрээн дээрэ үндэһэлэн уншаха;
- мэдүүлэл бэшэг дээрэ харуулха;
- мэдүүлэлэй һүүлдэ сэглэлтын тэмдэг табиha;
- буулгажа бэшэхэ.

Һурагшад нэгэдэхи класс дүүргэхэдээ, буряад хэлээр нимэ мэдэсэ, шадабари ба дадалтай болоһон байха:

- буряад хэлэнэй бүхы абяанууд ба үзэгүүд, тэдэнэй илгаае (абяануудые хэлэнэбди, дууланабди, үзэгүүдые харанабди, бэшэнэбди) хэлэжэ ба бэшэжэ шадаха;
- аялган ба хашалган абяанууд, үзэгүүдые илгаха дадалтай болоһон байха;
- түргэн ба удаан аялгануудые, дифтонгнуудые зүбөөр хэлэжэ, бэшэжэ шадаха;
- хатуу ба зөөлэн хашалгануудые зүбөөр илгаха дадалтай болоһон байха;
- зөөлэн хашалгануудые бэшэг дээрэ **ё, ю, я, и** аялгануудаар ба зөөлэн тэмдэгээр бэшэг дээрэ тэмдэглэдэг ёһо гуримые хэрэглэжэ шадаха;
- ехэ ба бага үзэгүүдые, бүхэли үгэнүүдые нэгэ жэгдээр, алдуугүйгөөр бэшэжэ шадаха;
- багшын уншалга доро (диктовко) 3-4 үгэтэй мэдүүлэлнүүдые зүбөөр, алдуугүйгөөр бэшэжэ шадаха;
- мэдүүлэлэй эхин үгэдэ ехэ үзэг бэшэхэ, һүүлдэнь точко табиha дүршэлтэй болоһон байха.

Һуралсалай тематическа тусэб

№	Темэ	Саг
1	Бэлэдхэлэй уе.	3
2	Үзэглэлэй уе. Бэшэлгэ	21
3	Уншалгада һургалга	9
4	Хамтадаа	33

Календарна – тематическа түсэб

Раздел. Темэ	Саг	hapa үдэр
1 четверть		
Бэлэдхэлэй үе	3ч	
Буряад алфавит.	1	
Уг гарбалай модон. Хэлэ хугжоолгэ.	1	
Юртэмсэ. Эхэ орон	1	
Үзэглэлэй үе	21ч	
А-а, Аа-аа абьяан ба узэг. Ай-ай	1	
О-о, Оо-оо абьяан а узэг. Ой-ой	1	
У-у, Уу-уу ааян ба узэг. Уй-уй	1	
Н-н, М-м, Л-л абьяан ба узэг	1	
И-и, Ии-ии абьяан ба узэг	1	
Х-х абьяан ба узэг	1	
Ш-ш, Р-р, Г-г – абьяан ба узэг	1	
Э-э, Ээ-ээ – ааян ба узэг. Эй-эй	1	
2 четверть		
Д-д, Т-т, Б-б, С-с – абьяан ба узэг.	2	
Ү- ү, Үү-үү - абьяан ба узэг. Үй-уй	1	
h – абьяан ба узэг	1	
Ы – абьяан ба узэг	1	
З-з, Ж-ж, К-к – абьяан ба узэг	2	
Я-я, Яа-яа, Е-е, Еэ-еэ; Ё-ё, Ёо- ёо Ю-ю, Юу-юу – абьяан ба узэг.	2	
3 четверть		
В-в, П-п, Ф-ф, Ч-ч, Ц-ц, Щ-щ	2	
Илгahan ь, ъ.	1	
Буряад арадай ёho заншалнууд.	1	
Уншалга ба хэлэлгэ хугжоолгэ	9ч	
Саhата убэл Б.Санжин. Декабрь hapa Д.Мижидон. Үбэл.	1	
Сагаан hараар, Сагаалганаар! хайхан сэдхэлэй hайндэр. М. Батоин. Арбан хоер жэлнууд.	1	

Урихан хабар Б.Мунгонов.Урихан хабар. С.Удаева. Ургы Д.Ошоров. Эжын хайндэр .	1	
Эрхые нуранхаар, бэрхые нура Д.Ошоров. Зураг. Ш.Нимбуев. Гурбан нухэд.	1	
Аажам сэдхэл –ажалһаа А.Тороев. Табан хурган Д.Ошоров.хургаалтай хубуун	1	
Арадай аман зохеолнууд Онһон угэнууд. Жороо угэнууд. Таабаринууд.	1	
Эдир шэнжэлэгшэд Д.Ошоров. Зугышье хундэ туһатай Д.Хилтухин. һархяаг	1	
Буряад орон Агуу Росси... Улаан-Удэдэ	1	
Зулгы һайхан зунай саг Б.Санжин. Зунай удэр Л.Шагдаров. Ая ганга .	1	

Литература

Буряад хэлэнэй программанууд. (1-4 кл.) Бэлиг 2004 он.

Нетрадиционные типы уроков. Бэлиг.1999 он.

Диктантнуудай ба изложенинуудай суглуулбари. Д.Д. Дарижапова, Д.М. Мижидон, А.О.Орбодоева. Улан – Удэ. 1984 он.

Узэглэл. Методическа заабаринууд. Е.Б. Очирова, В.Н. Очирова, Л.Д. Доржиева, С.И.

Аюшиева. Улан – Удэ. Бэлиг. 2009 он.

Узэглэл (1-2 хуби). Е.Б.Очирова, В.Н. Очирова, Л.Д. Доржиева, С.И. Аюшиева. Улан – Удэ. Бэлиг. 2009 он.

Узэглэл. Д.Д.Ошоров, В.Д.Цыденова Улан – Удэ. Бэлиг. 1996 он.

Турэлхи хэлэн «Мушэхэн». Е.Б.Очирова, В.Н. Очирова, Л.Д. Доржиева, С.И. Аюшиева. Улан – Удэ. Бэлиг. 2006 он.

Мушэхэн. Ажалай дэбтэр. Е.Б.Очирова, В.Н. Очирова, Л.Д. Доржиева, С.И. Аюшиева. Улан – Удэ. Бэлиг. 2006 он.

Онъһон угэ оншотой. Ц.Б.Будаев . Улан – Удэ. 1988 он.

Санагын сэгнэшэгуй баялигһаа. Ц.Ц. Ринчинов. Закаменск. 1995 он. Буряад хэлэнэй сахим бэшэг.

